

УДК 332.155:634(477.44)

Нестерчук Я.А.викладач кафедри економіки
Уманського національного університету садівництва

ОЦІНКА ЗАГАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТА ІНТЕНСИФІКАЦІЇ САДІВНИЦТВА У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті охарактеризовано передумови розвитку садівництва у Вінницькій області та місце регіону у загальнодержавному виробництві плодоягідної продукції. Проаналізовано показники виробництва та споживання плодів і ягід у регіоні. Оцінено тенденції та структуру регіонального виробництва плодів і ягід у всіх категоріях господарств. Установлено інтегральний вплив ресурсних факторів на результати господарської діяльності галузевих суб'єктів. Обґрунтовано висновок про вагомий складник механізму забезпечення сталості регіональних суб'єктів галузі – ефективне використання економічних чинників розвитку засобами аграрно-промислової інтеграції, горизонтального та вертикального кооперування, розвитку економічних відносин на засадах жорсткого планування та прогнозування, вдосконалення фінансово-кредитної та страхової системи, економічного стимулювання та активізації ринкової позиції.

Ключові слова: садівництво, інтенсифікація, плодоягідні насадження, інтенсивні сади, стійкий розвиток.

В статье охарактеризованы предпосылки развития садоводства в Винницкой области и место региона в общегосударственном производстве плодоягодной продукции. Проанализированы показатели производства и потребления плодов и ягод в регионе. Оценены тенденции и структура регионального производства плодов и ягод во всех категориях хозяйств. Установлено интегральное влияние ресурсных факторов на результаты хозяйственной деятельности отраслевых субъектов. Обоснован вывод о весомой составляющей механизма обеспечения устойчивости региональных субъектов отрасли – эффективном использовании экономических факторов развития посредством аграрно-промышленной интеграции, горизонтального и вертикального кооперирования, развития экономических отношений на основе жесткого планирования и прогнозирования, совершенствования финансово-кредитной и страховой системы, экономического стимулирования и активизации рыночной позиции.

Ключевые слова: садоводство, интенсификация, плодоягодные насаждения, интенсивные сады, устойчивое развитие.

Постановка проблеми. Садівництво є однією з традиційних сільськогосподарських галузей України. Її розвиток відбувається, перш за все, завдяки достатньо сприятливим природно-економічним і ґрунтово-кліматичним умовам для вирощування широкого асортименту плодоягідних культур із цінними споживчими та лікувальними властивостями. Сучасний стан виробництва садової продукції вказує на необхідність переорієнтації підприємств галузі на якісно новий шлях розвитку, що потребує детального вивчення кон'юнктури ринку плодів та ягід та конкурентного середовища функціонування товаровиробників галузі.

Логічним наслідком таких системних досліджень та перетворень має стати реструктуризація системи управління, підвищення гнучкості виробництва, зменшення рівня його витратності за одночасного підвищення продуктивності праці, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності садівничої продукції, збільшенню фінансових результатів, тобто

забезпеченню стійкого розвитку підприємств та галузі у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу реформування садівничих підприємств покладено досягнення стратегічної мети розвитку галузі садівництва, обґрунтованої у Галузевій програмі розвитку садівництва України на період до 2025 р. [1], яка передбачає стабілізацію та нарощування виробництва плодів і ягід; забезпечення потреб населення та внутрішнього ринку, збільшення експорту конкурентоспроможної продукції галузі; забезпечення розширеного відтворення виробництва; стимулювання органічного виробництва; інтенсифікацію галузі на основі використання досягнень науки й передового досвіду.

Більшість дослідників інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва в межах аграрних підприємств розглядає як розширене відтворення, за якого забезпечується приріст продукції з одиниці земельної площі [2]. В основі цього процесу Б.В. Погріщук та

В.І. Чорнодон убачають якісні сучасні перетворення виробництва, вдосконалення ресурсної бази, технології, форми організації праці і виробництва [3], а Н.П. Стахова – обсяг капіталовкладень [4]. Уважаємо за потрібне погодитися з точкою зору О.М. Шестопаля щодо послідовності розгляду цього процесу: витрати – земля (насадження) – продукція (ефект) [5]. При цьому зберігається принцип інтенсифікації виробництва щодо діалектичної єдності рівня інтенсивності та економічної ефективності інтенсифікації, який пояснює доцільність зростання витрат, межа якого визначається динамікою економічного ефекту.

Метою дослідження є розгляд питання моніторингу стану інтенсифікації галузі на макро-, мезо- та мікрорівнях, оцінки основних показників функціонування садівничих підприємств з урахуванням впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що є.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження соціологів і дієтологів доводять, що у структурі харчування населення України зменшується частка споживання хліба, картоплі та цукру, натомість збільшується частка плодів, ягід та овочів. Цим орієнтиром поряд із доцільністю максимального використання наявного природно-економічного потенціалу для виробництва конкретних видів плодів і ягід потрібно керуватися, обґрунтовуючи розвиток промислового садівництва на перспективу.

Згідно зі статистичними даними, виробництво ягід в Україні щорічно збільшується на 4%. Нині це потужний напрям аграрного бізнесу, який розвивається по всій території держави. Окупність вкладень у плодівництві та ягідництві досить висока, а внутрішній й зовнішній ринки залишаються недостатньо насиченими.

Садівництво приваблює різні категорії виробників – від початківців до фермерів із досвідом. Масштаб діяльності також варіюється від дрібних господарств на декілька гектарів до великих садів у потужних агрокомпаніях та інтегрованих структурах. Так, у Вінницькій, Львівській та Тернопільській областях завдяки сприянню місцевих та обласних рад і допомозі інвесторів працюють відразу декілька ягідних кооперативів, що дає змогу місцевим мешканцям отримати прибутки в сільській місцевості.

Вінницька область традиційно займає провідне місце серед регіонів України з виробництва продукції садівництва, її переробки та вирощування садивного матеріалу. Сприятливі природні умови, наявність мережі великих плододопереробних підприємств, значна місткість внутрішнього ринку плодів, ягід і продуктів їх промислової переробки та наявний експорт-

ний потенціал виробництва цієї продукції є важливими передумовами стійкого росту промислового садівництва у Вінницькій області.

Садівництво Вінницької області має глибокі корені. Ще в XIX ст. «Подільське яблуко» користувалося попитом на всесвітньо відомій на той час виставці у Санкт-Петербурзі. Хоча галузь активно розвивалася і була створена потужна переробна промисловість, вона не стала визначальною у формуванні виробничого напрямку підприємств регіону, оскільки економічну основу сільського господарства в попередні роки і нині становить виробництво технічних та зернових культур. Проте наприкінці минулого та на початку нинішнього століття Вінниччина є регіоном, який виробляє найбільші обсяги плододягідної продукції в країні (табл. 1).

Таблиця 1

Питома вага й місце регіонів України у виробництві плодів та ягід, 2015 р.

Регіон	Питома вага, %	Місце регіону
Україна	100	-
Області:		
Вінницька	13,6	1
Волинська	1,8	19
Дніпропетровська	6,8	4
Донецька	4,9	7-8
Житомирська	2,4	17
Закарпатська	6,4	5
Запорізька	3,1	14
Івано-Франківська	2,2	18
Київська	3,3	12-13
Кіровоградська	1,3	22
Луганська	1,6	20-21
Львівська	5,0	6
Миколаївська	1,6	20-21
Одеська	3,9	11
Полтавська	4,9	7,8
Рівненська	4,6	9
Сумська	0,8	24
Тернопільська	3,3	12-13
Харківська	4,1	10
Херсонська	3,0	15
Хмельницька	9,5	2
Черкаська	2,6	16
Чернівецька	8,3	3
Чернігівська	1,0	23

Джерело: складено за даними [6]

За даними корпорації «Вінницясадвинпром», у Вінницькій області нині зосереджено 20% нових насаджень в Україні. Свою діяльність у галузі садівництва та ягідництва здійснює близько 100 підприємств та фермерських

Таблиця 2

Показники виробництва та споживання плодів і ягід, 2015 р.*

Показники	Україна	Вінницька область
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	41507,9	1831,3
Площа плодоягідних насаджень у плодоносному віці, тис. га	206,0	27,5
Питома вага плодоягідних насаджень у загальній площі сільськогосподарських угідь, %	0,49	1,3
Валовий збір плодів і ягід, тис. т	2152,8	292,3
Урожайність, ц/га	104,5	121,5
Виробництво плодів і ягід на одну особу, кг	50	182
Споживання плодів і ягід на одну особу, кг	52,3	54,0

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено за даними [6; 8]

господарств, що виробили в 2015 р. 292,3 тис. т продукції і на яких працює понад 10 тис. осіб. Наявність у регіоні потужних переробних підприємств, таких як «Агрона Фрут Україна», «Пфанер Бар», «Яблуневий дар», консервний завод «Поповецький», «Вінні Фрут», консервний завод у с. Рахни Лісові («Вітмарк Україна»), дає можливість виробникам фруктів та ягід зменшити витрати на транспортування та зберігання продукції [7].

За площею сільськогосподарських угідь Вінницька область посідає шосте місце серед регіонів України, але займає перше місце за площею плодоягідних насаджень у плодоносному віці, яка становить 27,5 тис. га станом на 1 січня 2016 р. Питома вага плодоягідних насаджень у структурі посівних площ у Вінницькій області становить 1,3% (табл. 2), що у 2,6 рази більше середнього показника по Україні (0,5%).

У 2015 р. валовий збір плодів та ягід становив 292,3 тис. т, що є найбільшим показником по Україні. Також вищою за середню по країні є врожайність плодів та ягід – 121,5 ц/га. Вінницька область має значно кращі показники за обсягами виробництва та споживання плодів і ягід на одну особу.

Галузь садівництва Вінницької області постійно нарощує свій потенціал. Із року в рік зростають площі насаджень та обсяги виробництва плодоягідної продукції. За останні п'ять років обсяги виробництва нарощено майже на 55% (табл. 3).

Рівень урожайності плодівих культур поступово зростає, що пов'язано, перш за все, із застосуванням новітніх технологій у виробництві плодів і ягід, підвищенням рівня інтенсифікації галузі. Цьому сприяють не лише природнокліматичні умови, але й функціонування в регіоні потужної мережі спеціалізованих садівничих підприємств.

Нині в галузі садівництва регіону працюють більш ніж 100 підприємств різних форм

Таблиця 3

Динаміка виробництва плодів та ягід у Вінницькій області

Рік	Площа плодоягідних насаджень, тис. га		Урожайність з 1 га насаджень, ц	Валовий збір, тис. ц
	всього	у т. ч. у плодоносному віці		
2010	24,9	21,7	87,1	1892,4
2012	26,1	22,7	109,7	2521,9
2013	26,8	23,1	119,2	2754,3
2014	26,8	23,8	101,9	2420,7
2015	27,5	24,1	121,5	2922,8

Джерело: складено за даними [8]

власності, а також Подільська дослідна станція садівництва інституту садівництва Національної академії аграрних наук України, Вінницький національний аграрний університет, Чернятинський коледж, Іллінецький державний аграрний коледж, помологічно-ампелографічна інспекція, лабораторія аналізу ґрунту та рослин.

Кращими садівничими підприємствами області є: СВАТ «Дружба», с. Шура-Копіївська Тульчинського району, СТОВ «Поділля» та ТОВ «Обрій», с. Строїнці, ТОВ «Агро-Еталон», смт Тиврів Тиврівського району, ТОВ «Міжлісся», с. Міжлісся, ТОВ «Комарівці», с. Комарівці та СФГ «Перлина Поділля», с. Попівці Барського району, ПП «Дари садів», с. Бронниця Могилів-Подільського району, ФГ «Він-Сад», с. Коростівці Жмеринського району.

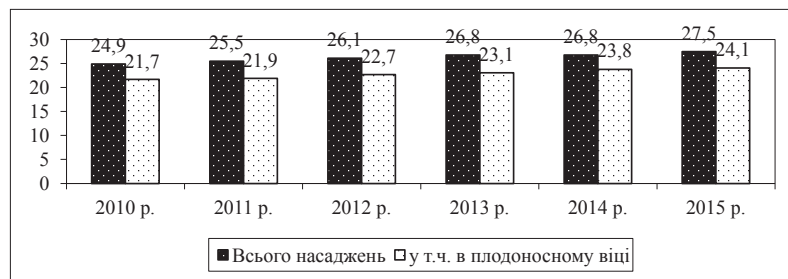
На рівні області вдалося зберегти координуючу структуру, яка є організаційним штабом для садівників, це корпорація «Вінницясадвинпром», господарства якої виробляють щонайменше чверть яблук від валового їх збору в організованому секторі економіки держави. У господарствах, що входять до корпорації, є майже 4 тис. га молодих інтенсивних садів, що становить 30% від загальної їх площі.

Станом на 1 січня 2016 р. на території області розміщено 27,5 тис. га плодоягідних насаджень у т. ч. 24,1 тис. га у плодоносному віці (рис. 1).

За останні п'ять років загальна площа плодоягідних насаджень зросла на 10%, площа насаджень у плодоносному віці – на 11%, тоді як у середньому по Україні ці показники за аналогічний період дещо зменшилися.

Садівничі підприємства Вінниччини зберігають лідерство за площею посадки молодих інтенсивних садів. За цим показником область вийшла на європейські норми. За період 2010–2015 рр. закладено молоді високоінтенсивні сади на площі понад 3,6 тис. га. У 2014 р. в області висаджено 1 124 га молодих садів. На 2015 р. було заплановано закладку нових насаджень усіма категоріями господарств площею 623 га, планове вибракування – 596 га, плановий індекс площі закладання до площі вибуття – 1,05.

В умовах інтенсифікації садівництва, що характеризується ефективнішим використанням усіх засобів виробництва, оптимізація вікової структури насаджень, яка, насамперед, залежить від темпів їхнього відтворення, набуває особливо важливого значення. Лише за умов оптимального співвідношення між функціонуючими, молодими неплодоносними та насадженнями, що закладаються, забезпечується стабільність виробництва конкретних видів садівничої продукції [9].

Рис. 1. Площа плодоягідних насаджень у Вінницькій області, тис. га

Джерело: сформовано за даними [8]

У цілому по області з 24,1 тис. га плодоягідних садів зерняткові вирощуються на 22,2 тис. га (у т. ч. яблунь – 21,01 тис. га, груш – 0,7 тис. га), кісточкові – 3,15 тис. га (у т. ч. слив – 1,2 тис. га, вишні – 1,03 тис. га, черешні – 0,6 тис. га, абрикос – 0,25 тис. га), горіхоплідні (волоський горіх) – 1,3 тис. га, ягідники – 1,3 тис. га (у т. ч. суниці, полуниці – 0,5 тис. га, малини – 0,4 тис. га, смородини – 0,2 тис. га).

У структурі валових зборів плодової продукції традиційно перше місце займає яблуня – близько 87% усього зібраного урожаю, на другому місці абрикос – 3,26%, потім слива – близько 2,87%, дещо меншою є частка вишні та груш – по 2%. Валові збори ягідної продукції становлять 4% у загальному обсязі зібраних врожаїв плодоягідної продукції, у динаміці їх питома вага дещо зросла. Серед ягідних культур на першому місці суниця і полуниця – 43,6%, на другому малина – 27,1%, смородина – 20,2% та агрус – 5,5%.

Особливе місце у садівництві України в цілому та Вінницької області зокрема належить ягідним культурам, які користуються великим попитом на ринку, а їх вирощування характеризується високими показниками економічної ефективності. Серед багаторічних плодоягідних культури найшвидше забезпечують окупність інвестицій, а високоефективне ведення садівництва може стати джерелом нагромадження коштів для створення насаджень інших культур.

Україна завжди відзначалася сприятливими кліматичними умовами для вирощування ягідних культур. За останні 10 років виробництво ягід в Україні зросло майже у 1,5 рази, а в розрахунку на одну особу – з 1,7 кг у 2000 р. до 3,1 кг у 2015 р. за рекомендованої норми споживання 4 кг на рік. У Вінницькій області в 2015 р. виростили 5,5 кг ягід на одну особу.

Таблиця 4

Динаміка виробництва плодів та ягід у Вінницькій області за категоріями господарств

Рік	Всі категорії господарств, тис. ц	У тому числі					
		сільськогосподарські підприємства		господарства населення		фермерські господарства	
		всього, тис. ц	% до загальної кількості	всього, тис. ц	% до загальної кількості	всього, тис. ц	% до загальної кількості
2005	1849,2	406,6	22,0	1418,4	76,7	24,2	1,3
2010	1892,4	824,5	43,6	941,9	49,8	126,0	6,7
2013	2521,9	1212,1	48,1	1207,1	47,9	102,7	4,1
2014	2754,3	1364,0	49,5	1227,9	44,6	162,4	5,9
2015	2420,7	1009	41,7	1262,3	52,1	149,4	6,2

Джерело: розраховано за даними [8]

Нині загальні обсяги виробництва ягід у Вінницькій області становлять близько 9 тис. т на рік. Майже 80% виробництва продукції зосереджено у секторі присадибних домогосподарств. У комерційному виробництві ягід найбільш поширеними культурами є суниця, малина, смородина та агрус.

Упродовж аналізованого періоду основними виробниками плодів та ягід у Вінницькій області були особисті селянські господарства та сільськогосподарські підприємства за загальної тенденції до скорочення частки перших та її нарощування останніми в загальному обсязі виробництва плодоягідної продукції (табл. 4).

Так, у 2015 р. господарствами населення було вироблено 1 262,3 тис. ц, або 52,1% плодів та ягід, сільськогосподарськими підприємствами – 1 009 тис. ц, або 41,7% та фермерськими господарствами – лише 149,4 тис. ц, або 6,2% від загального обсягу виробництва галузі.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз основних показників розвитку галузі садів-

ництва в межах Вінницької області підтверджує висновок про інтегральний вплив ресурсних факторів на результати господарської діяльності галузевих суб'єктів, тобто інтенсифікація використання земельних ресурсів, матеріально-технічна база садівничих підприємств, їх кадрове забезпечення, активізація інвестиційних процесів та достатнє інформаційне забезпечення здійснюють комплексний вплив на стійкість розвитку садівничих підприємств, переводячи галузь садівництва на промислову основу. Крім того, вагомим складником механізму забезпечення сталості регіональних суб'єктів галузі може стати врахування та ефективне використання економічних чинників розвитку засобами аграрно-промислової інтеграції, горизонтального та вертикального кооперування, розвитку економічних відносин на засадах жорсткого планування та прогнозування, вдосконалення фінансово-кредитної та страхової систем, економічного стимулювання та активізації ринкової позиції.

Список використаних джерел:

1. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://a7d.com.ua/agropoltika/zakon/nakazi_minap/1011-galuzeva-programa-rozvitku-sadivnictva-ukrayini.html.
2. Сатир Л.М. Економічна сутність інтенсифікації виробництва та її особливості в сільському господарстві / Л.М. Сатир // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – Вип. 2(5) – Т. 1. – С. 252–257.
3. Погрішук Б.В. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва в контексті інноваційних змін у функціонуванні АПК / Б.В. Погрішук, В.І. Чорнодон // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2011. – Вип. 2. – Т. 2. Економічні науки. – С. 206–210.
4. Стахова Н.П. Роль оборотного капіталу в процесі інтенсифікації виробництва / Н.П. Стахова // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2012. – Вип. 9(34). – Ч. 2. – С. 490–499.
5. Шестопаля О.М. Віддача інтенсивного саду / О.М. Шестопаля. – К. : Знання, 1990. – 48 с.
6. Сільське господарство України. 2015 рік : статистичний збірник. / За ред. О.М. Прокопенко ; Держ. служба статистики України. – К., 2016. – 360 с.
7. Садівництво та ягідництво на Вінниччині: поштовх до розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blogs.korrespondent.net/blog/events/3685184>.
8. Вінниччина у цифрах у 2015 році : стат. зб. / За ред. С.Н. Ігнатова ; Держ. служба статистики України, Гол. управління статистики у Вінницькій. обл. – Вінниця, 2016. – 174 с.
9. Чорнодон В.І. Відтворення плодоягідних насаджень як передумова ефективного функціонування галузі / В.І. Чорнодон // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 64–67.

Nesterchuk Ya.A.

EVALUATION OF GENERAL DEVELOPMENT TRENDS AND INTENSIFICATION OF HORTICULTURE IN VINNYTSIA REGION

Current state of manufacturing horticultural produce determines the necessity to switch enterprises of the branch to a brand new way of development and this requires monitoring branch intensification state at macro-, meso- and micro levels, assessment of key performance indexes of horticultural enterprises taking into account the influence of external and internal environment, which constitutes the aim of the research and determines its topicality.

Vinnitsia region traditionally holds the lead among the regions of Ukraine in manufacturing horticultural produce, its processing and growing planting material. It is found that 20% of new plantings of Ukraine are concentrated at present in Vinnitsia region. About 100 enterprises and farms per-

form in horticulture branch and berry production, they produced 292.3 thousand tons of output and employed 10 thousand people in 2015. Vinnytsia region ranks first in the area size of fruit and berry plantations in fruit-bearing age (27.5 thousand ha as of 01.01. 2016). In 2014 the gardens were planted on the area of 1124 ha.

Over the analyzed period the main producers of fruits and berries in Vinnytsia region were private peasant households and farm enterprises with the tendency to the reduction of the former and increasing the latter in general fruit and berries production volume.

Analysis of key indexes of horticulture development in Vinnytsia region supports the conclusion about integral influence of resource factors on the result of business activity of all business entities of the branch.

Moreover, important part of the mechanism providing sustainability of regional branch entities could be taking into account and effective use of economic development factors by means of agrarian and industrial integration, horizontal and vertical cooperation, development of economic relations based on planning and prognostication, improvement of financial, credit and insurance systems, economic stimulation and activation of market position.

Key words: horticulture, intensification, fruit and berry plantations, intensive gardens, sustainable development.